

GUDSTJENESTE MED KVINNEPERSPEKTIV FOR SAMER OG SAMISKE SAMFUNN

Forslag til opplegg for gudstjeneste på Maria budskapsdag

INNLEDNING

Vi er samlet i her i kirken på Maria budskapsdag. Denne dagen har og har hatt stor betydning for samene, overalt hvor samene bor. Maria budskapsdag samler oss om noe som er større og mer verdifullt enn det vi kan uttrykke med vårt språk, men som derfor heller kan synliggjøres gjennom bilder og fortellinger.

På denne måten vil vi også her vise frem det som står sentralt i kristen tro, det menneskelige fellesskap som er gudgitt ved at vi er skapt av Gud.

Kirker over hele verden har for få år siden avsluttet et tiår med temaet ”kirker i solidaritet med kvinner”. Vi ønsker med dette å rette oppmerksomheten mot kvinner og kvinners behov, i kirkelige fellesskap og i andre sammenhenger der vi kan stå sammen med kvinner over hele verden.

Vårt ønske er her å rette oppmerksomheten mot urfolkskvinner som gruppe. Som gruppe er urfolkskvinner av de fattigste i verden. Vi er samiske kvinner som lever i den rike del av verden når det gjelder materielle goder. Som urfolkskvinner ønsker vi å vise vår solidaritet og vårt fellesskap med andre urfolkskvinner over hele verden, nå når FN`s urfolkstiår nettopp er avsluttet.

PROSESJONSSALME

Laudate omnes gentes (på latin, samisk og norsk), Salmer 97 nr. 203

NÅDEHILSEN på samisk og norsk

I Skaperens og Frigjørers og Livgiverens navn

INNGANGSORD på samisk og norsk

Det er Maria budskapsdag, og vi skal på denne gudstjenesten vandre sammen med Maria. Vi skal vandre sammen med Maria til Elisabeth, der Maria fikk bekreftelse på sitt forhold til Gud/Guds forhold til henne.

Vi skal vandre sammen med hverandre, for det er i fellesskap vi får bekreftelse på vår tro. Vi skal vandre i glede over livet, fellesskapet og mangfoldet. Men først skal vi rydde unna det som kan hindre denne vandringen

SYNDSBEKJENNELSE på samisk og norsk

La oss bøye oss for Gud og bekjenne våre synder

Vi står foran deg Gud, kvinner og menn av forskjellige avstamminger, med forskjellige språk og med ulike kulturer. Vi bekjenner at vi ofte har problemer med å se og verdsette hverandre.

Tilgi oss at vi ikke hører at du roper til oss. Herre, gi oss visdom til å leve med mangfoldet og søke deg der du er å finne – i levende fellesskap der det er rom for våre forskjelligheter. Herre Gud, du himmelske forelder, hjelp oss som Maria å lovsynge deg i møte med hverandre.

KYRIE (fra den samiske liturgien) på samisk

GLORIA (fra den samiske liturgien) på samisk

KOLLEKTBØNN (fra den samiske liturgien) på samisk

Bønn for Maria budskapsdag.

1. TEKSTLESING på samisk og norsk

Tekst: Møte mellom Elisabeth og Maria, Luk 1, 39-45

SALME på samisk og norsk

Mu vaibmu vaddjol / Mitt hjerte alltid vanker, Las. 367 / NoS 45

2. TEKSTLESING på samisk og norsk

Tekst: Marias lovsang, Luk 1, 46 – 56

TROSBEKJENNELSEN på samisk og norsk

La oss bekjenne troen:

Vi tror på livets Gud som opprettholder og nyskaper verden. Stjerner jubler, jord og hav lovpriser skaperen. Gud er gledens kilde og frigjøringens opphav. Fra ham kommer respekten for livet og mot til å handle.

Vi tror på Jesus Kristus vår frelser, som har levd vårt liv og lidd vår død. Oppstått i våre liv befri han oss fra redsel og hat. Fra ukjent fremtid møter han oss med nåde og Guds rikes seier.

Vi tror på Den Hellige Ånd, som gir verden liv og forener tross grenser og murer. Hun former en menneskehet av folk og nasjoner, kvinner og menn. Hun skaper undring i oss over livets hellighet og maner kirken til å være Guds tegn på jorden inntil alt fullendes i rettferdighet og kjærlighet. Amen.

SALME på norsk

Vi synger med Maria, NoS 119

PREKEN

Vedlagte tekst "Om Jasna Gora og den sorte madonna" kan leses på samisk og norsk.

SALME på samisk

Mu baiman hearra (Min hyrding), LG 19

FORBØNN på samisk og norsk

Vi takker i dag for livet, for det Guds under det er å bli født inn i denne verden.

Vi takker spesielt for den erfaring mange kvinner har med å bære spirende liv i seg.

Takk for muligheten til å oppleve Guds nærvær også på denne måten.

Vi ber om at vi kan møte hverandre med samme glede og hengivenhet som Maria og Elisabeth viste.

Vi takker for alle kvinner og menn som er engasjert i omsorg for andre mennesker.

Vi ber om styrke til å ta vare på naturen og de spor våre forfedre og formødre har gått opp for oss.

Vi ber for alle som synes det er vanskelig å takke for livet.

Hjelp oss å se hverandres skjulte smerte. Kom med ditt levende håp til oss.

Stille bønn og lystenning

(eventuelt ved bruk av lysglobe)

Forbønn og bønnesar:

Å Gud, hør vår bønn, Salmer 97 nr. 161

Fadervår

Leses høyt på samisk og på norsk samtidig.

SALME på samisk og norsk.

Almmalas ahcci / Himmelske fader, Las 371 / NoS 311

VELSIGNELSEN

Ta imot velsignelsen: Velsignelsen fra Gud, vår skaper, Jesus Kristus, vår befrier og Den Hellige Ånd, vår livgiver være med dere alle. Amen.

PROSESJONSSALME på samisk

Mu báimman Hearra Ipmil lea, Lg 19 / NoS 319

Vedlegg 1:

Om Jasna Gora og den sorte madonna

En fortelling fra en kvinne til en annen

Innledning til fortellingen om Jasna Gora

Dette er et eksempel på en fortelling som er nedtegnet etter muntlig framstilling. Den har bakgrunn i en opplevd situasjon på et bestemt sted, og ble fortalt i forbindelse med at gudstjenestemateriellet ble prøvd ut i Kirkenes kirke i Sør-Varanger i 2003. Det er ikke meningen at denne fortellingen skal være en mal for andre menigheter som skal bruke materiellet.

Arbeidsgruppen oppfordrer likevel andre menigheter til å gi rom for at kvinner og menn på en lignende måte kan bruke sine opplevelser og sine fortellinger i sammenheng med gudstjenesteutvikling og når en tar i bruk dette gudstjenestemateriellet..

Arbeidsgruppen som har arbeidet frem dette materialet, oppfordrer menighetene til å ta frem det stedege og la de forskjellige samiske områdene ta i bruk det som finnes lokalt. Det lokale er viktig å bruke, for å få frem mangfoldet i de ulike samiske samfunnene.

Gudstjenesteutvikling er en fin mulighet til å synliggjøre samisk trosliv.

Vi er alle oppvokst med fortellinger om Maria og blitt betatt av mysteriet om henne. Ingen har fått så mange blomster oppkalt etter seg som henne: marikåpe, marihånd, madonnalilje og flere. Mange av disse plantene har legende kraft, spesielt i forbindelse med fødsel.

Marinøkkel kan låse opp jordens og himmelens port.

Jasna Gora er et sted i Polen. Det er mange historier om Jasna Gora og den sorte madonna. Den sorte madonna er et ortodoks ikon som finnes i katedralen i Jasna Gora. Ikonet viser jomfru Maria og er kjent over hele Europa som spesielt hellig. Madonnaen skal flere ganger ha reddet Polen. Under den 2. verdenskrig prøvde tyskerne å bombardere festningen. Alltid ble forsøkene mislykket fordi flyene ble innehyllt i tåke og flygerne mistet all sikt. Størst inntrykk gjør likevel alle fortellingene om helbredelse. Det ble slik at jeg fikk besøke dette flotte stedet, og her er mine opplevelser derfra.

Vi kommer til en stor port og går inn sammen med en masse andre mennesker. De fleste korser seg idet de går inn. En brosteinsbelagt plass ligger foran oss med trapper som går til mange bygninger. Jeg går etter min polske venn Wieslaw inn i katedralen med veldige søyler og dekorerte tak som hvelver seg i store buer.

Vi kommer inn i et nytt, lite kapell inne i kapellet. Det er dunkel belysning, og portene til det lille kapellet er åpne. Vi setter oss på en benk inne i kapellet, jeg ser meg forsiktig om. Det føles merkelig å være her, nesten uvirkelig. Jeg hører mumling fra mennesker rundt meg, som er i dyp bønn. Veggene er fulle av smykker gitt til jomfruen, fra mennesker som har bedt om hennes hjelp. Den sorte madonna er skjult bak en sølvplate, og alteret er dekket av blomster og lys. For et nydelig, fredfullt sted. Jeg nyter bare roen og vet ikke hva som vil skje videre.

Plutselig lyder høye trompetfanfarer, og alle kneler på gulvet i bønn. Jeg gjør det samme og er spent på hva som nå vil skje. Sakte begynner sølvplaten foran den sorte madonna å røre på seg mens musikken fortsetter. Madonnaen kommer mer og mer til syne, inntil hun er helt avduket. Madonnaen er kledd i en kappe av funklende steiner, og kjolen er dekket av liljer. Over hodet har hun en krone, eller er det en aura av gull? På fanget hennes sitter barnet.

På hennes høyre kinn er det et arr, som engang ble påført henne av sverdet til røvere – Maria smertens mor. Det var på 1400-tallet det kom en røverbande og plyndret kapellet og skadet madonnaen. Munkene som bodde der, ble dypt fortvilet og sendte bildet til restaurering i Krakow. Et uventet problem oppsto, den nye malingen ville ikke holde. Smerte lar seg ikke hviske bort. Dette gjorde at enda flere pilgrimer kom for å se og be til henne.

Jeg sitter og ser på bildet. Det sies at hun alltid ser deg sørgmodig inni øynene. Hun er trist, det er som hun ser den smerte hun senere skal oppleve.

Hvem var egentlig denne Maria? Det er mange som mener at bildet av Maria i Jasna Gora er det mest korrekte fordi de mener at det er malt av Lukas. Han er den ene av de fire evangelistene. På bildet er Maria avbildet med en bok – Bibelen. På denne måten gjør Lukas det klart at den som forteller om Jesus, også må fortelle om Maria. Maria er utvalgt av Gud til en spesiell oppgave. Hun godtar oppgaven og blir derfor lovprist av englene. Ved å lytte og bøye seg er hun med på å fullføre Guds plan. Hun var søkende og lyttende, men også en bekymret mor.

En munk kommer opp til alteret og sier noe jeg ikke skjønner. Så kommer presten, og messen er i gang. Alt foregår på italiensk, og jeg skjønner ingenting. I kapellet er det fri vei langs alle veggene, og jeg ser folk gå knelende rundt i rommet. Da messen er over, forteller Wieslaw meg at disse menneskene, som gjør dette, har spesielle ting å be om. Det har jeg også, så jeg kneler og går rundt alteret. Min bønn er for min venninne hjemme. Min venninne er også mor, som Maria.

Jeg reiser meg og går ut fra det lille kapellet med en helt spesiell følelse inni meg, det føles godt. Da jeg kommer ut i katedralen igjen, oppdager jeg hva dekorasjonene på veggene er. De er dekket med smykker, halsbånd, armbånd, kjeder og krykker og stokker. Det må være hundrevis, kanskje tusenvis. Wieslaw sier han vil gå og spørre en munk hvor jeg kan levere min venninnes gave. Han kommer tilbake, tar meg i armen og ber meg bli med ham.

Vi går gjennom katedralen til vi er inne i et vakkert rom, med benker langs alle veggene, benkene er fylt med kandelabere og staker, og langs veggene er hyller fylt med bøker. Det er bare prester og munkar her inne.

En eldre prest kommer og spør meg hva jeg ønsker å snakke med dem om. Jeg forteller han hvor jeg kommer fra og hvorfor min venninne vil gi sitt smykke til madonnaen. Presten er vennlig og ber meg gå til en ung munk som står ved et alter. På nytt forteller jeg bakgrunnen for mitt besøk. Munken sier at de ikke tidligere har hatt besøk fra så langt nord i verden. Han rekker meg en stor bok, innbundet i skinn, og ber meg skrive min bønn i denne. Samtalen foregår på engelsk, og jeg skriver min bønn på engelsk.

Munken tar imot det lille gullkorset og sier at de i neste messe vil be spesielt for min venninne. Denne messen ble holdt en lørdag i november. Jeg takker munken for at de tok imot meg, og går. Snart vil smykket henge blant mange andre som vitnesbyrd om håp, men også om takknemlighet.

Utenfor omkranser tolv vakre og enorme statuer katedralen. Motivene er fra da Jesus om morgenen tok sitt kors på ryggen, henrettelsen, gravferden og oppstandelsen. Maria følger hans lidelse. Mens vi står ved det siste monumentet – oppstandelsen, kommer det til syne en stor regnbue som omkranser himmelrommet. Min polske venn ser på meg og sier: Det er et godt tegn.

”Som fullverdige mennesker for Guds ansikt” – om mariadagen og samene

Erfaringer og refleksjoner ved arbeidsgruppa som har utarbeidet gudstjenesteopplegget

Valg av dag for markering av kvinneperspektiv

Mariadagen/ Márjjá lohpadusbeaivi den 25. mars har fra gammelt av vært en meget betydningsfull dag for samene, og det eksisterer fortellinger og eventyr med et kristent innhold som er knyttet til bebudelsen og til Maria. Dette viser at den muntlige kulturen og fortellertradisjonen er bærer av et kulturelt innhold, som det kan være på sin plass å gi rom for og trekke frem i større grad enn før. Her gjenstår det mye arbeid. Det gjelder både det å samle stoffet gjennom lydopptak og det å ta i bruk den muntlige tradisjonen, men også det å skrive ned og formalisere denne kulturen. Mariadagen og bebudelsen har stått og står fortsatt sterkt i samisk trosliv og kirkeliv i alle samiske områder.

Vi håper at mariadagen kan være et egnet utgangspunkt for å feire gudstjenester med kvinneperspektiv i det samiske samfunn.

Hvorfor kvinneperspektiv – også i det samiske samfunn?

En kort spørreunde hos personer i ulike deler av de samiske samfunn ga ulike reaksjoner og uttalelser. Arbeidsgruppen trekker på bakgrunn av dette den konklusjonen at dette arbeidet må forankres og utformes i lokale menigheter. Det er ikke meningen å lage en felles mal for en gudstjeneste som skal fungere inkluderende for alle samiske kvinner i alle samiske områder. Vi ønsker å synliggjøre den variasjonen og det mangfoldet som samiske kvinner utgjør som gruppe.

Hvordan kan lokale menigheter ta i bruk dette gudstjenestematerialet?

Det må prioriteres å sette av tid til å drøfte disse spørsmålene i lokalmenigheter der det bor samer. Resultater må betraktes og vurderes over tid, og en må være prosessorientert fremfor resultatorientert. Samene har vært utsatt for en hard fornorskningsspolitikk fra kirke og stat i hundre år. Samtidig kan en si at samene, over like lang tid som de norske, har tatt i bruk kristendommen og kommet til tro på mange ulike vis. Undertrykkelsen som det norske samfunnet har gjennomført overfor samene, har medført at samene har tatt i bruk ulike former for forskansning også når det gjelder kristen tro og kirkeliv.

I hvilken grad er samfunnsforhold som fører til, skaper og opprettholder en ujevn maktfordeling mellom enkeltmennesker, grupper og lokalsamfunn gjenstand for analyse og vurdering? I hvilken grad er kirka opptatt av enkeltmenneskers skjebne, tilkortkomming og handlinger? Dersom kirka, som forvalter av kristendom og som evangeliets fremst formidler i samfunnet, skal ha troverdighet, så må slike samfunnsforhold gjøres til gjenstand for oppmerksomhet.

Kirka, som offentlig institusjon, må bygge opp sin kompetanse omkring likeverdighet som norm og skape større forståelse for hvordan samfunnsmessige forhold virker inn på enkeltmenneskers og gruppers liv. Dersom arbeid med samiske gudstjenester med kvinneperspektiv ikke er påbegynt i lokalmenigheten, anbefales det å sette i gang med aktiviteter der ulike former for samtaler om slike tema inngår. Det er nødvendig å tilpasse den kommunikative formen til dem som skal delta. Aktivitetene må gjennomføres på måter som fungerer i de ulike samiske samfunnene. En rent akademisk skriftspråkbasert tilnærming er

nødvendigvis ikke veien å gå alle steder. I den sammenhengen kan det være nyttig å peke på at arbeidet må tydeliggjøres for alle og at det må være åpenhet omkring hvilket formål det har og hvem det er som tar initiativ.

Gudstjenester med kvinneperspektiv – igangsetting av arbeidsgrupper i lokalmenighetene

Arbeidet med å utvikle gudstjenester med kvinneperspektiv kan følges opp av andre tiltak. Dette kan være mer praktisk rettede tiltak for kvinner, som arbeidsfellesskap med samisk husflid (duodji), felles salmesang, møter der en tar med bilder og forteller historier, utflukter til bestemte steder og annet. Slike arbeidsformer vil kunne medvirke til at det oppstår et sosialt fellesskap som kan danne et nytt grunnlag for å delta i gudstjenestelivet i lokalmenigheten. Det må da legges til rette for at gode sosiale og kulturelle prosesser får utvikle seg og bli synliggjort. De verdiene dette skaper og de erfaringene en høster kan så komme til nytte i en mer formalisert sammenheng ved at folk også får delta i utformingen av gudstjenestene.

Kirka kan legge til rette for at samiske kvinner kan sette i gang med å lage studieringer, samtalegrupper, møtesteder eller arbeidsgrupper som skal fungere over tid. For å få gode resultater må en arbeide faglig med å gi rom for konstruktive kommunikasjonsformer som er inkluderende og kulturelt tilpasset. Lokale menigheter kan innhente kompetanse på ulike områder ut fra både nasjonale og internasjonale erfaringer som er høstet i arbeid innenfor kirken.

Samenes uformelle institusjoner og former kan være et godt utgangspunkt, og kirkens ansatte kan lære seg til å fornemme hvilke ressurser og kilder til kulturell fornyelse som ligger i slike prosesser.

Det gode eksemplets makt.

Den samiske befolkningen rommer fagfolk og institusjoner som har kompetanse til å bistå kirka med å gjøre dette arbeidet, dersom kirka som offentlig institusjon er villig til å legge forholdene til rette. Ved et grundig og etterrettelig arbeid er det mulig å gjøre store fremskritt og finne frem til gode lokale løsninger. Arbeidet med gudstjenesten med kvinneperspektiv i Sør-Varanger er et eksempel på dette. Her fikk noen kvinner anledning til å ta i bruk sin uformelle og formelle kompetanse. Denne kompetansen var ervervet både gjennom arbeid innenfor samiske institusjoner som Samisk Kirkeråd, Samisk Høgskole, Nordisk Samisk Institutt og Sametinget og gjennom uformelle samiske institusjoner som slekta, fadderskapet, læstadianismen og dens forsamlinger og trosfellesskap, arbeidsfellesskapene i bygdene og faglig fellesskap – for å nevne noe.

Arbeidsformer, som kan medvirke til en konstruktiv og positiv utvikling, er i dette arbeidet også hentet fra urfolksseminarer for ungdom som Nord-Hålogaland bispedømmeråd har arrangert, samt fra det som er gjennomført i forbindelse med satsingsområdet ”Ung i kirken”. Kontaktperson her er Line Skum.

Kilder til liturgien:

Samisk liturgihefte:

Allameassu. Gaskaboddosas liturgijja 1999. Dábálas vuohki, Sámi Girkoraddi / Samisk kirkeråd.

De samiske salmene er hentet fra:

Lávllagirji 1999. Sámi Girkoraddi / Samisk kirkeråd.

Lasiheapmi sálbmگیرjai 1997. Sis-Finnmárku proavássuokanis.

Forslag til aktuell litteratur:

Beckman, Ninna Edgardh 2001: *Feminism och liturgy – en ecklesiologisk studie*, Verbum, Stockholm.

Being Church and Overcoming Racism. Resource Guide, World Council of Churches 2004.

Eriksen, Edel Hætta (red.) 2003: *Árvut, Árvo, Vierhtie, Samiske verdier*. En artikkelsamling fra Árvokommisuvdna / Verdikommisjonen

Eriksen, Gry Friis 2004: Den automatiske likestillingen. En undersøkelse om integreringen av likestillingsspørsmål i Den norske kirke etter Det økumeniske tiåret. I *Det praksisteologiske seminars skriftserie*, nr. 11.

Kirker i solidaritet med kvinner. Rapport fra Det økumeniske tiåret 1988-98, Kirkerådet 1999.

Lande, Gunvor 2002: *Visjonen om likeverdet. Det økumeniske tiåret 1988-99. Kyrkjer i solidaritet med kvinner i El Salvador og Norge, Kenya og Japan*. Biblioteca Theologiae Practicae nr. 67, ARCUS, Lund.

Myrhaug, May-Lisbeth 1997: *I modergudinnens fotspor*, Pax Forlag, Oslo.

Opplegg til 8. mars gudstjenester og andre gudstjenester med kvinneperspektiv, Kirkerådet 1996.

Stendal, Synnøve Hinnaland 2004: Framtiden i våre hender! Hva slags kirke vil vi ha? Feministiske utfordringer til framtidens kirke i Norge. I *St. Sunniva* nr. 1/04.